

POGOVOR

Željko Katarić

RADOMIR SMILJANIĆ, MEĐU DVADESET NAJZNAČAJNIJIH SRPSKIH PISACA 20. VEKA, U SVETLU NEKIH NAPISA KOD NAS I U SVETU

Ugledni književnik, teoretičar književnosti i književni kritičar (vodećih jugoslovenskih listova NIN, "Večernje novosti", "Politika", "Književne novine") *Dragoljub Stojadinović* napisao je (za "Politiku" i "Književne novine") jedan esej O DVADESET NAJBOLJIH SRPSKIH PISACA DVADESETOG VEKA, u koje je uvrstio i *Radomira Smiljanića*, vezujući neka njegova vrhunska satirična ostvarenja uz moćno delo *Radoja Domanovića*. Evo jednog odlomka iz Stojadinovićeve studije:

"Domanovićeve sledeni svet, izgrizen satiričnim otrovima, sveden na zloslutne činioce, otuđen okultnim uvažavanjem žanra koji živi od zlih pogleda, RADOMIR SMILJANIĆ je, takoreći nedavno, doterao do svetskih satiričnih vidika u trilogiji o Hegelu Miliradoviću, tom starcu koji je simbol večnog nemira mladosti sveta (u romanima "Neko je oklevetao Hegela", "U Andima Hegelovo telo", "Bekstvo na Helgoland", koja su strani i neki naši kritičari istakli kao već klasična dela koja spadaju među najbolja svetska ostvarenja druge polovine 20. veka). A tu su i romaneskna dela smiljanićevskog "paralelnog sveta" tipa "Stanje prirodnog nereda", prvi u nas i u svetu "roman-antologija", zatim "Kako uništiti Beograd" (po Predragu Protiću, Zoranu Gavriloviću itd. "mrožekovsko delo koje se suprotstavlja vladavini apsurdna"), i, dakako, roman-traktat o agresiji NATO-a na SR Jugoslaviju "POST SKRIPTUM: TARGET". Svim ovim delima Smiljanić je uspeo da pretumba i proročki pretrese ne samo tajne našeg nego i svetskog ekonomskog i civilizacijskog (političkog takođe) loma, te igre s nesrazmernim moćima na neizbežnim ivicama provalije, tamo gde dobro napretka neizbežno mami i uveličava ponore zla. To nije bio samo trag

nekog, kako su mnogi strani pisci i kritičari istakli, Servantesovog donkijhotizma, niti potraga samo za modernim virovima groteske, pa ni prosto iskušenje pikarskog romana. To je bio smiljanićevski način da se na vrelu pomičnu ploču čovekovog duha stavi čitav svet i da se iz same njegove utrobe sve malo pomeri, pretrese, razgrne i u sve udahne duh velike sumnje, koja se, kako vidimo, pokaza vidovitom."

Tako o dometima Smiljanićevih romana Dragoljub Stojadinović, koji, posle dr Čedomira Brašanca, akademika Nikole Miloševića i nekih stranih pisaca, napisa i studiju, knjigu o njegovim "hegelijanskim" delima.

Roman "POST SKRIPTUM: TARGET" (IP "Narodna knjiga", elitna edicija MEGA-HIT) ističe u svojoj recenziji Vladimir Ličina kao čudesnu prozu koja slojevito ponire u traganja za poreklom zla i, kao remek delo Radomira Smiljanića, ostavlja neizbrisiv zapis epohe masovnih stradanja i patnji naroda i pojedinaca.

Ugledni književni kritičar, romansijer i pesnik *Vladimir Ličina* ističe u svojoj recenziji i roman Radomira Smiljanića o velikom Vranjancu Borisavu Stankoviću — SVA BORINA ŽAL — kao *pravo remek delo*. Baš kao i prethodni o Ivi Andriću POZORIŠTE BEOGRAD, nagrađen izuzetno prestižnom nagradom pisaca, novoustanovljenom nagradom udruženja književnika Srbije za 1998. godinu (jednoglasnom odlukom književničkog žirija Smiljanić je postao prvi laureat ovog priznanja u konkurenciji i takvih dela kao što su "Oslobodioci i izdajnici" M. Danojlića, inače ovenčanog NIN-ovom nagradom "Zlotvori" D. Mihailovića i sl.). Sva tri romana, istaknuto je, i "POST SKRIPTUM: TARGET", i onaj o Bori Stankoviću i onaj o Andriću, "*spadaju u dela koja odslikavaju epohu*" i "ključno mesto Srbije i srpskog naroda, kao glavni ključ u proključalom loncu svetske istorije" (Prvi i Drugi svetski rat, NATO-agresija ali i "mirnodopske prilike"...). Ovde se radi, kako ističe i književnički žiri, "*o eliti elite romana pisca dugog daha čije se delo čita u jednom dahu!*"

Inače, *Radomir Smiljanić* je, shodno napisima naših i inostranih kritičara, "*otvorio neke nove, univerzalnije vidike u našem romanu.*" Čuveni nemački pisac i

kritičar Peter Jukostra podvlači: "*Smiljanićevi romani spadaju u najbolja dela svetske literature u poslednjih nekoliko decenija*".

Radomir Smiljanić je rođen 1934. godine u Jagodini, Srbija, u porodici Uglješe Smiljanića, profesora muzike i kompozitora. Za vreme rata profesor Smiljanić je kao patriota, zajedno sa mnogima izgubio život u zloglasnom logoru Jasenovac, a istovremeno je zaplenjeno i uništeno i njegovo muzičko delo (kantate, sonate, pesme za solo glas i instrument).

Od svoje devete godine Radomir Smiljanić živi u Beogradu, gde završava gimnaziju i Filozofski fakultet na Katedri za nemački jezik i književnost. Studirao je i muziku, ali ga je ipak privuklo književno stvaralaštvo kome se posvećuje objavljivanjem pripovetke "**Tragičan kraj Hajnriha Grumajera**" u "Književnim novinama" (urednik dr Predrag Palavestra). Ova pripovetka ubrzo izlazi u knjizi priča ALKARSKI DAN (NOLIT, Beograd, 1964. god.). Ovo je kod nas prva knjiga pripovedaka iz radničkog života današnjice, a posebno prva o životu naših tzv. gastarbajtera u SR Nemačkoj. Prof. dr Dragan M. Jeremić piše u "Borbi": "**Radomir Smiljanić je već ovom svojom prvom knjigom dospeo uz Miodraga Bulatovića, Mirka Kovača i Branimira Šćepanovića u sam vrh mladih srpskih pripovedača.**" Naš klasik Mihailo Lalić je svojevremeno napisao pored ostalog i ovo: "**Smiljanić s velikim poznavanjem prikazuje život raseljenih lica (tzv. gastarbajtera), skitnica, transportnih radnika, vozača kamiona i njihovih ljubavnica, svijet posrnutih, deklasiranih, neuravnoteženih, ratom unesrećenih — svijet čiju sudbinu malo koji naš pisac poznaje i prikazuje a niko sa tako bliskim poznavanjem i sugestivnom snagom.**"

Sledeća Smiljanićeva knjića, roman MARTINOV IZLAZAK, dobija prvu nagradu zagrebačkog nedeljnika "Telegram" kao najbolji moderni roman godine u Jugoslaviji (izdavač: OTOKAR KERŠOVANI, Rijeka, 1965. god.). Roman VOJNIKOV PUT (NOLIT, Beograd, 1967. god.) bio mu je istaknut u anketi koje su "Književne novine" sprovele sa kritičarima kao jedno od najboljih dela te godine u zemlji. Dobitnik je ugledne evropske nagrade ARNSBERG (dva puta, 1973. i 1975. g.). Smiljaniću je dodeljeno i visoko priznanje, Nagrada za životno delo Udruženja

književnika Srbije, a najviše priznanje dodeljeno mu je od **Sveslovenskog književnog društva** — Visoko internacionalno priznanje **DOSTOJEVSKI** (laureati ove nagrade su još Dobrica Ćosić, Milorad Pavić, ruski akademik Vladimir Volkov, nobelovac Aleksandar Soljženicin, Vuk Drašković, za roman o stradanju Srba na Kosmetu "RUSKI KONZUL").

Radomir Smiljanić je i prvi dobitnik **Pupinove nagrade** za roman o Mihajlu Pupinu ("MIHAJLO PUPIN — SRBIN ZA CEO SVET").

Sva tri romana Smiljanićeve trilogije — **NEKO JE OKLEVETAO HEGELA** (PROSVETA, Beograd, 1973. dva izdanja, PARTIZANSKA KNJIGA, Beograd/Ljubljana, 1980. treće izdanje, BIGZ, Beograd, 1986, četvrto izdanje u 50.000 primeraka); zatim **U ANDIMA HEGELOVO TELO** i **BEKSTVO NA HELGOLAND** (takođe PROSVETA, Beograd, 1975. i 1977. dva izdanja, PARTIZANSKA KNJIGA, Beograd/Ljubljana, treće izdanje, 1980. god.) naišla su na izvanredno povoljne ocene kritike i širok prijem čitalaca i kod nas i u svetu. Bila su u najužem izboru za roman godine, NIN-ovu nagradu. Akademik Nikola Milošević ističe ova dela kao "**sasvim osobenu trilogiju kod nas**" i zaključuje da je "**Radomir Smiljanić ovim romanima otvorio neke nove, univerzalnije vidike u književnom žanru satire. Spoj lirike i humora, fantastike i golih životnih realiteta, uobličen kroz složene, razgranate, jezički izvanredno bogato i fino iznijansirane rečenice, predstavlja nešto što se u ovoj vrsti literature zaista retko sreće. Drugi roman iz trilogije U ANDIMA HEGELOVO TELO je možda naš najbolji satirični roman**".

Zagrebački kritičar Igor Mandić takođe podvlači da su romani Smiljanićeve trilogije o Hegelu Miliradoviću "**nešto potpuno samorodno kod nas i u svijetu**" (VUS, Zagreb). Prof. dr Tode Čolak piše: "**Hegel Miliradović je ličnost koja se odmah prihvata. Njegova avantura po mnogo čemu podseća na onu Don Kihota, ali ne samo Don Kihota nego i Sanča Panse. Međutim, Miliradović nije ni jedno ni drugo, on na njih podseća onom tragikomikom i groteskom koji su svojstveni svim velikim likovima velikih literarnih dostignuća.**"

U svojoj obimnoj studiji o Smiljanićevom delu ZAMKA VREMENU (NAUČNA KNJIGA, Beograd, 1981.) romansijer i esejista dr Čedomir Brašanac između ostalog ističe: **"Metafora je u delu Radomira Smiljanića postignuta u punoj dubini i originalnosti i to delo predstavlja poduhvat tzv. VELIKOG SISTEMA. Poduhvat VELIKOG SISTEMA je aluzija na sisteme kakve su stvarali jedan Svift, Servantes, Kafka, Šekspir, Homer. Tu pojedinosti podležu i ideji i totalitetu, podređene jednom višem smislu."**

Radomir Smiljanić je stvorio i još jednu trilogiju, tj. BEOGRADSKU TRILOGIJU — to su romani: LJUBAVNE ISPOVESTI SOFIJE MALOVRAZIĆ, UBISTVO U KAFANI DARDANELI i LJUBAVNI SLUČAJ ŠAMPIONA. U ovim delima su prikazani ljudi iz predgrađa ali i sa asfalta glavnog grada, njihovo živovanje, njihova stradanja i nade, želje i promašaji, njihova ljubav kao otpor propadanju. Ovim delima Smiljanić je načinio zaokret ka takozvanoj **verističkoj prozi**, ne sprovodeći samo goli realistički postupak. To jest, on je, držeći se verističkih životnih sadržaja i autentičnosti u opisivanju likova i događaja i ovde dozvoljavao mešanje životnih tajni u sudbine i postupke junaka. Ovaj uspešni prelaz romansijera na nove teme svakodnevnice i nov, moderan njihov tretman istakao je i Predrag Protić u svojoj studiji **"Evolucija književnog izraza u prozi Radomira Smiljanića"** (SAVREMENIK, br. 3/4, 1980. g.), prema oceni dr Predraga Palavestre na Radio Beogradu **"Smiljanić ovim delima obnavlja, tj. modernizuje savremenu srpsku realističku prozu."**

Strana kritika je pojavu romana o Hegelu Miliradoviću u izdanju ugledne zapadnonemačke izdavačke kuće DEVAUA (DVA), Štuttgart, pozdravila dobrodošlicom. Poznati nemački kritičar Peter Jukostra piše između ostalog u hamburškom listu DIE WELT **"Treba da se konstatuje: Smiljanić je ravnopravan pripovedač jednom Servantesu, njegovo majstorsko fabuliranje, tako retko kod današnjih pisaca, njegova slikovitost izraza, suptilna ironija ne odstupaju ovom velikanu svetske literature. Radomir Smiljanić je napisao obrazac prave tragikomike i groteske života."** Nešto kasnije, pišući o nemačkom izdanju romana BEKSTVO NA HELGOLAND Jukostra podvlači: **"Radomir Smiljanić je**

obnovitelj evropske satirične književnosti, on je legitimni naslednik Svifta i Servantesa." U vodećem švajcarskom listu NOJE CIRHER CAJTUNG dr Šite ističe: "Ono što je Fridrih Šlegel kroz povest uspevao da zaodene u kritiku duha, Smiljanić razvija još dalje, da bi sve ono komično, čudesno, zloćudno, pa čak i apсурdno osvetlio novim načinom razotkrivanja, nama još do sada nepoznatim." U uglednom književnom časopisu LITERAT piše, između ostalog, Ursula Homan: "Hegel Miliradović manifestuje svoj prezir prema svemu trivijalnom u šta takođe spada i novac, čime stupa na stazu novodonkihотовskog mukotrpnog neshvatanja šire sredine." Jedan od vodećih nemačkih kritičara dr Beckelman piše u berlinskom ŠPANDAUER FOLKSBAT: "Ovim delima Smiljanić širom otvara vrata u elitno društvo svjetskih romana", dok dr Virpsza u bečkom dnevniku DIE PRESSE ističe: "Smiljanić je romanima o Hegelu Miliradoviću pošao iz svoje zemlje u svet i tako je romansijerski Jugoslaviju doveo u centar svetskih zbivanja". Za ovu prozu pisac je dva puta nagrađen internacionalnom nagradom ARNSBERG.

Veoma uspešna su i Smiljanićeva dela ALKARSKI DAN (pripovetke, NOLIT, 1964. g.), kao i roman MIRNO DOBA (PROSVETA, 1969. g.).

Kao dramskom piscu Radomiru Smiljaniću izvedena su sa uspehom dela ISIDORE, GDE SI (NARODNO POZORIŠTE, Beograd), SLUČAJ ŠAMPIONA, elegična komedija koja je bila izabrana za jubilarno Sterijino pozorje 1975. g. i dobila nagradu za glavni lik (BEOGRADSKO DRAMSKO POZORIŠTE), (Monodrama PISMA SOFIJE MALOVRAZIĆ) (Jug. dramsko pozorište). Odnedavno se igra pred prepunim gledalištem na velikoj sceni NARODNOG POZORIŠTA u Beogradu njegova drama UBISTVO U KAFANI DARDANELI. Pored proze i scenskih dela, objavljuje i teorijske radove. Stalni je saradnik uglednog švajcarskog lista NOJE CIRHER CAJTUNG, u kome u svojoj rubrici PISMO IZ BEOGRADA piše o knjigama, pozorištu i muzici u našoj zemlji.

Radomir Smiljanić je inicijator i jedan od osnivača Zajednice pisaca — ZAPIS — i njen prvi predsednik. Sa grupom istaknutih evropskih literata osnovao je prvi internacionalni izdavački pogon pisaca — INTERNACIONALNU LITERARNU

FABRIKU. U Zborniku JUGOSLAVIJA u inostranstvu publikovana je Smiljanićeva duža studija NAJVAŽNIJE TENDENCIJE U POSLERATNOJ KNJIŽEVNOSTI JUGOSLAVIJE (izdavač KLET KOTA, Štuttgart, 1979.).

Izdavačka kuća PARTIZANSKA KNJIGA u saradnji s PROSVETOM, Beograd, objavila je izabrana dela Radomira Smiljanića u šest knjiga (1980. g.). U okviru ovog kompleta izašao je i njegov roman KAKO UNIŠTITI BEOGRAD za koji je prof. dr Zoran Gavrilović napisao d se po zamahu ideje i snazi ovo delo izjednačava s onom čuvenom Smiljanićevom trilogijom romana o Hegelu Miliradoviću. Predrag Protić nalazi u njemu nešto od "stravične neobičnosti i brutalnog realizma koji karakteriše neka dela Slavomira Mrožeka".

U izdanju NOVA Slobodana Mašića izašao je 1984. Smiljanićev roman LEPA LENA, koji sledeće godine doživljava ponovljeno izdanje, posebno istaknut u ediciji FORMULA 1 IRO "Književne novine". U istoj kući izlazi i roman UBISTVO NA DEDINJU koji sa romanom LEPA LENA i romanom PEVAČ PROTIV NARODA čini trilogiju POPIS GNUSOBA. I roman UBISTVO NA DEDINJU kao i njegov prethodnik LEPA LENA izaziva bučne reakcije čitalaca i kritike, naročito kod ove poslednje nailazi takođe na dobrodošlicu. U više navrata nedeljni magazin REPORTER donosi reagovanja čitalaca, jedan na primer piše: **"Dela Radomira Smiljanića se u mojoj okolini prosto gutaju..."**

Beogradska izdavačka kuća NOVA KNJIGA objavljuje 1987. g. knjigu PAS BEZ ZAVIČAJA Radomira Smiljanića, to je prva u nas KNJIGA ZA CELU PORODICU. Od bezazlenih pesama za decu, stihova o ljubavi, o patriotizmu, preko veoma opominjućih pasaža protiv narkomanije mladih i pogubnog dejstva otrova droge, do aforizama za odrasle — sve je sadržano u knjizi PAS BEZ ZAVIČAJA. Tim delom Smiljanić potvrđuje napise da je on pisac u nas koji se bavi svim žanrovima književnosti — od romana i pripovetke, od dramskih dela i scenaija za televiziju i film, do poezije za decu i odrasle, do satiričnih aforizama. To je retkost ne samo u našoj već i u svetskoj književnosi.

Radomir Smiljanić je biran u ugledni svetski literarni forum — **Internacionalni literarni kolokvijum** kao njegov predsednik. Nedavno je BIGZ objavio 4. izdanje

njegovog čuvenog romana NEKO JE OKLEVETAO HEGELA (ovo delo ovde i u svetu ubrajaju u već klasična dela književnosti) a izašao mu je i najnoviji roman STANJE PRIRODNOG NEREDA. Njegov prethodni roman POŽAR NA TRGU MARKSA I ENGELSA doživeo je više izdanja i predstavlja snažnu kritiku doktrinarnog totalitarizma, koji je, poput Vatikana i islamskog fundamentalizma, pogubno nasrnuo na srpski narod. Smiljanić osniva i kulturno-politički magazin **Srpski narod** i u njemu objavljuje iz broja u broj uvodnik pod karakterističnim naslovom *Zašto srpski narod*.

Roman STANJE PRIRODNOG NEREDA, Zlatko Krasni u *"Poljima"* (decembarska sveska 1992. g.) u svojoj studiji promovirao kao *"prvi roman postmoderne u nas, a neki inostrani kritičari ga ističu kao najbolji roman postmoderne u Evropi"*.

Smiljanićev roman KARADORĐE, VOŽD SERBSKI (jedan od brojnih njegovih bestselera deo je zamišljene trilogije o dinastiji Karađorđević, u kojoj će, pored ovog dela i dela VITEŠKI KRALJ UJEDINITELJ biti i roman KRALJ PETAR PRVI OSLOBODILAC.

Radomir Smiljanić je objavio i 3 knjige s političkom tematikom — **"SRBI, NEMCI I HRVATI"** (*Dečje novine*, G. Milanovac, 1991. g.), u *"Večernjim novostima"* **"SRBI I SVET"**, i **"PETER HANDKE ILI NEMAČKO-SRPSKA RAPSODIJA"** (izd. "NOVA EVROPA", 1996.).

Osnovao je i poznato nezavisno humanističko udruženje "Bela ruža", koje se proćulo širom sveta spektakularnom akcijom Blokada Dunava zbog nepravednih sankcija. Izazvao je time i Savet bezbednosti OUN, o čemu se pisalo u svetu. Istovremeno, osnovao je i magazin "Bela ruža". U pripremi mu je novi roman **NEMAČKO-SRPSKA RAPSODIJA**.

Radomir Smiljanić je osnivač uglednog, jedinstvenog *književno-novinarskog* festivala i konkursa *"Ivo Andrić - Pavlimir Gligović"*. Osnovao je u okviru ove manifestacije značajnu ediciju SRBI U PEDESET KNJIGA koja bi trebalo da pokoljenjima kod nas i u svetu svedoči o značajnom doprinosu srpskog naroda Evropi i modernom svetu.

U svojoj knjizi "Smiljanićev paralelni svet", knjizi o stvaralaštvu Radomira Smiljanića, kojeg, pored još nekih, i on ubraja u 20 najvećih srpskih pisaca 20. veka, ističe književni kritičar Dragoljub Stojadinović kao osnovni vrhunski kvalitet Smiljanićeve proze u čuvenim delima "Neko je oklevetao Hegela", "U Andima Hegelovo telo", "Bekstvo na Helgoland", kao i u romanu "Stanje prirodnog nereda", pa i "Pozorište Beograd", ali, naročito, u romanu "Bendžamin — nagoveštaji mogućeg života" (a i u nekim dramskim delima, kao što su "Isidore, gde si", "Ženska sreća" na pr.) originalni smiljanićevski postupak stvaranja paralelnih svetova. Pri čemu, naglašava Stojadinović, *"on nije daleko od stvarnog i vazda ostaje u nekom njegovom tajanstvenom i izazovnom susjedstvu. Smiljanić u svojim delima — ističe dalje Stojadinović — daje svetsku literarnu inovaciju i time što često razara klasičnu rečeničnu, odnosno leksičku strukturu."*

Akademik Nikola Milošević — rekosmo već — podvlači u Smiljanićevom delu "spoj lirike i humora, fantastike i golih životnih realiteta", a Dobrica Ćosić u jednom javnom iskazu smatra da je Radomir Smiljanić upravo u ovome, u tom spoju dokumentarnog i imaginativnog otišao najdalje u našoj književnosti (i ne samo u našoj možda). I roman "Bendžamin — nagoveštaji mogućeg života" iskazuje veliku moć ovog pisca da ta spajanja, pretapanja stvarnog i nestvarnog, koja grade taj smiljanićevski "paralelni svet" (po Dragoljubu Stojadinoviću) dovede do savršenstva. Posebno u delovima romana koji odslikavaju "fantastičnu stvarnost" dveju žena u traganju za umorenom devojkom, ili, pak, kolaž satiričnih motiva Žike Rankovića koji se "stapaju" u smiljanićevo romaneskno tkivo.

Radomir Smiljanić je inicijator i osnivač AKADEMIJE IVO ANDRIĆ (zajedno s academicima Dobricom Ćosićem, Nikšom Stipčevićem, dr Zoranom Gluščevićem i dr.) On je i predsednik te institucije.

Željko Katarić
glavni i odgovorni urednik
IP TEOVID

Večernje Novosti, 16. 1. 1999.

REČ KRITIKE

MITSKO I STVARNO

"Pozorište Beograd" Radomira Smiljanića, u izdanju "Narodne knjige"

I u novom svom romanu "Pozorište Beograd" Radimir Smiljanić se pokazuje kao neobičan pisac: on hoće da izmeša maštu i stvarnost i to ne da ih izjednači, već da se poigra tim spojem dok varnice ne počnu da pršte na sve strane. On je ovde Ivu Andrića kao racionalnog mitotvorca, niklog ovoga puta iz duha legendarnog Smiljanićevog Hegela Miliradovića, pokušao da veže i obaveže kataklizmatičnim vremenom Drugog svetskog rata, svejedno što je on u stvarnosti sve činio da se oslobodi "rizika i iznenađenja". I tu sleđeni Don Kihot, nastao ih Hegelovog duha, naš potonji nobelovac, sreće svoga Sanča Pansu, kosovskog publicistu onoga vremena, Vladimira Gligovića, da zajedno provedu svoj maštarski, nemoguće mogućan rat u okupacijskom vremenu.

I eto nečeg nesvakidašnjeg: Smiljanić je time načinio neku vrstu Bermudskog trougla. Andrić, tako reći književni stručnjak za Turke, Pavlimir intelektualac sa Kosova iz onog vremena i Radimir Smiljanić, koji zajedno sa svima nama živi u vreme dolaska nekih novih Turaka na Balkan, sreću se na rubovima ove knjige. Nemci su tu istorijska epizoda. Iskusan za duge boravke na tuđim teritorijama Andrić im, silovitim i osionim, proročki vidi kraj tutnjave kroz Evropu. Gligović je iz kraja na kome smo izgubili carstvo i na kome Turci najavljuju svoj dugi boravak. A šta se danas kad je roman pisan događa: Kosovo je ponovo, šest stotina godina posle, u središtu pažnje. I vi počinjete da uviđate da se jedna krupna drama plete ne samo u romanu nego u tom vrtoglavom njegovom trouglu između pisca i njegovih junaka. Pomoću Andrića, Gligovića i sebe, njih nekad i sebe sad, dok piše ovaj roman, Smiljanić će otkriti slutnju da to danas takođe nekom začudnom vremenskom metodičnošću i silinom stiže neki novi a ipak stari poznati Turci. Dakle, ne Germani, koji protutnje i nestanu, nego oni koji znaju da se trajno nastane na tuđem i zasednu.

Smiljanić nam priča samo događaje koji su se mogli dogoditi, isto kao kad Hegela Miliradovića dovodi u vezu sa Andrićem čudotvorcem, onoga ko goneta i predskazuje sudbinu i vidi početak i kraj svakoj vladavini, makar ona imala moć da traje četiri stotine i kusur godina.

Tako ovaj roman izlazi iz sebe sama i tako jedan pisac našeg vremena meša maštu i stvarnost uveren da tu treba tražiti smisao svake pa i ove naše sudbine.

Dragoljub Stojadinović

Beorama, februar 2001.

Radomir Smiljanić

BENDŽAMIN:

NAGOVEŠTAJI MOGUĆEG ŽIVOTA

(Beograd, Teovid, 2000)

"Imam, još uvek na žalost ili na sreću, to romantično osećanje da sve što nije zapisano — u književnosti (pravoj) — nije ni postojalo. To je još uvek i ipak, ta istorijska svest koju će, možda, kompjuterska civilizacija jednom *select all and delete* (odstraniti, zacrniti i izbrisati)! Ali ostaje to čudo jezika bez kojeg smo ništa i otuda priče i ostala književnost."

Skoro sva književna ostvarenja R. Smiljanića u jednom su slična: prate aktuelna društvena dešavanja na jedan sasvim osoben i originalan način. Ironično se poigravajući sa produktima 20. veka, Smiljanić privlači one čitaoce koji književnost shvataju kao večiti izazov imaginacije i tumačenja. Njegovim delima je potreban aktivni čitalac — onaj koji, čitajući njegov roman, stvara svoj. S druge strane, malo je takvih "čitača" u nas. Našoj "kasandriranoj" naciji, opijenoj serijama "za zaludivanje zaludnih", razumljiva je tek poneka novinarska priča o aferi s prepoznatljivim akterima.

Srbija je i dalje pod bombama. I ona, ponosna, saginjati se neće pred tim nečujnim i blagougodnim novokomponovanim, političkim, medijskim, internet raketama. Jedina umetnost kojoj se u drugom milenijumu Srbi prikloniše jeste umetnost robovanja. A šta je sa slobodnom manjinom? Borba podmeshom.

To je jedna od mogućih tema ovog romana, prvog u našoj književnosti koji tretira temu predizbornih dešavanja uoči 24. septembra 2000. Reč je o odloženoj predizbornoj TV emisiji jer studio napuštaju i urednik emisije i njen voditelj. Dok to ne učine, njihov razgovor se pretače u stvaranje već napisanog romana. Narativni svet BENDŽAMINA zasniva se na postojanju "paralelnih svetova" koji se i stilski i tematski prepliću i međusobno pojašnjavaju. Narator se, kombinovanjem imaginativnog i stvarnog, poigrava autorovim ranijim proznim tekstovima tako što ih citira, parafrazira ("Pozorište Beograd", "Stanje prirodnog nereda", itd). Svi likovi prolaze tretman smiljanićevskog lutanja i traganja za smislom u vremenu i prostoru. Hronotop umnogome sličan pavićevskom, logički povezuje i poetski harmonizuje sve likove i situacije. Svi su u potrazi za nagoveštajima mogućeg života. Pronalaze ih oni koji se odluče za donkihotovski ideal slobode i stvaralaštva. Za slobodu u stvaralaštvu i stvaralaštvo u slobodi. To su oni iznad čijih glava i dalje lete bombe, ali ih promašuju.

Isidora Injac

Borba, br. 52, 21.2.2002.

Savremena proza

PREPOZNAVANJE AUTENTIČNIH SIMBOLA

Gotovo svaka prethodna knjiga Radomira Smiljanića, posebno iz romaneskne trilogije "Neko je oklevetao Hegela", pa tako i ova najnovija, zalagala se za oslobađanje intelektualnih energija, istraživala je specifičnosti našeg mentaliteta i karaktera, govorila je o neophodnosti stvaranja kulturnog kontinuiteta, o buđenjima i

prevođenjima klasične vrednosti u našu realnost. Literaturu Radomira Smiljanića prevashodno karakterišu promišljenost, otmenost, senzibilnost i suštinska modernost. Ona je i svojim temama i načinom oblikovanja misli i doživljaja drugačija od ustaljenog načina pisanja. Za ovog pisca literatura, posebno gledano sa stanovišta najnovije knjige "Kolekcionar", mora imati drugačija, jača, izražajna uporišta — njena stvaralačka polazišta i njeni motivi moraju biti dublje sondirani u životu, a njena ironična ishodišta moraju imati većeg odjeka u svesti čitaoca i u vremenu u kome se javlja.

Svestan takve funkcije i uloge književnosti Radomir Smiljanić je kao senzibilan pisac i kao izoštreni kritički duh shvatio da njegova reč mora biti ne samo ogledalo njegovih misaonih i emotivnih preokupacija, nego i izraz stanja i odnosa u njegovom vremenu. To shvatanje oblikovalo je novu Smiljanićevu poetiku, koja na prvi pogled nije naročito lirska kao što je bila slučaj sa većinom ranijih knjiga, već je opora, pomalo tvrda, teška i gorka. To i ne bi trebalo da nas čudi jer je knjiga "Kolekcionar" ispisana u formi nekonvencionalnog prozno-fenomenološkog "psihodnevnika" u kojem je, vođen tehnikom retrospektive, ispisan potresan lament nad više nego dramatičnim trenucima koji su se događali pod "dežurnom senkom" najvećeg diktatora dvadesetog veka Adolfa Hitlera, što za same njegove vladavine a što post festum.

Smiljanić piše "bez rukavica" o gotovo svim mračnim pošastima: o hipokriziji, o nepoštovanju različitosti (što verskih, što socio-antropoloških, a što emotivno-misaonih), o lakomislenosti i lakovernosti, o nepravednim i neprestanim tragedijama i njihovim nevinim žrtvama pod patronatom neumornog Tanatosa... Protagonisti ove knjige, izuzev Hitlera koji se pojavljuje gotovo na svakoj stranici romana (što eksplicite, a što implicate) su (ne)obični ljudi, ali i nekolicina poznatih umetnika, pisaca, slikara tog vremena u čijim sudbinama Smiljanić prepoznaje autentične simbole tog uzburkanog perioda i inkorporira ih, na jednom globalnom i univerzalnom planu, u svoj spisateljski instrumentarijum, kao uspešne metafore sveopšte dekonstrukcije sveta. Život se ovom piscu u knjizi "Kolekcionar" ne oglašava kao nada već kao beznade, ne kao lepota već kao trpljenje. Otuda u ovoj

knjizi ima toliko ironičnih tonova, toliko žustrih satiričnih žaoka na sve ono što u život savremenog čoveka unosi zabunu, što ot(k)upljuje njegovu pažnju, što stvara osećanja dremeža i raspuštenosti, što dogmatizuje i birokratizuje ljudsku svest. Autor poseže u nove emotivne i misaone dubine, on izaziva tajne postojanja, lomi konvencionalna shvatanja o ljudskom ispoljavanju kroz pretpostavke, on se vezuje za punu životnu realnost, za sve žestine u njoj i za uverenje da čovek stvarajući odnose u vremenu i prostoru istovremeno stvara i sebe.

Nova Smiljanićeva knjiga "Kolekcionar" svojim ironičnim i satiričnim tumačenjem (intimnog i integralnog) sveta ostavlja veoma upečatljive utiske. Ono što je u njoj oporo, to je njena nova mogućnost kojom ovaj pisac vezuje čitaoca za motiv, otvara u njemu dileme, iskušava ga, uvlači ga u procese razmišljanja, suprotstavlja ga svetu u njemu samom i oko njega. Mislim da su upravo navedeni postulati bili dovoljno veliki razlog zbog čega je ova knjiga skrenula pažnju i književno-kritičarskog establišmenta i šire čitalačke javnosti.

Zoran Bognar

Večernje Novosti, 25. II 2000.g.

Sa Radomirom Smiljanićem povodom šestog izdanja romana
"POST SKRIPTUM: TARGET"

POREKLO ZLA

Za samo nekoliko meseci od objavljivanja, romana Radomira Smiljanića "Post skriptum: Target", doživeo je šesto izdanje! Roman su objavili "Narodna knjiga" iz Beograda i Srpsko akademsko društvo "Target" iz Štutgarta, a priprema se i prevod na nemački jezik.

Smiljanić je objavio više od 20 knjiga, među kojima su najpoznatije "Neko je oklevetao Hegela", "U Andima Hegelovo telo", "Ljubavne ispovesti Sofije Malovrazić", "Pozorište Beograd". Prevodi sa nemačkog jezika.

"Post skriptum: Target" je roman i o NATO bombardovanju naše zemlje, pa smo pisca upitali da li je ovo poslednje zlo, koje nas je nedavno zadesilo, dalo podsticaj za pisanje dela?

— Dobro ste upitali, da li je jedino to zlo dalo podsticaj za roman! Naravno, potrudio sam se da iznađem koja su zla prethodila tom zločinu, a prepoznavanje porekla zla se prosto nametalo... Pre desetak godina preveo sam i polemički komentarisao Hitlerovu programsku knjigu "Majn kampf". Tu sam otkrio paralele za ovaj magnum crimen NATO-a. U "Majn kampfu" jedna od prvih rečenica glasi: "Tek kada granica Rajna obujme i poslednjeg Nemca, javilo bi se na osnovu ugroženosti sopstvenog naroda moralno pravo za osvajanje stranih teritorija. Plug je onda — mač!" Evo, zar u ovoj Hitlerovoj rečenici nije sadržan i diktat iz Rambujea, koji je omogućio NATO-bombardovanje!

Vaša knjiga uzima firera i tvorca holokausta za romanesknog junaka. Uz njega i zloglasnog "arhitektu nemačke vojne sile" Špera...

— Da, to jeste bio izazov... Hitlera sam kao jednog od junaka romana tretirao kao čoveka usredsređenog na uništenje drugih zarad napretka svog arijevskog naciona. U tom njegovom nacizmu ima, smatram, i dosta ovog današnjeg natoizma...

Knjiga "Post skriptum: Target" sadrži dosta dokumentarnog, pa ipak se za nju ne može reći da je to samo dokumentarni roman?...

— Da, ovde nije reč samo o goloj dokumentarnosti, pokušao sam jednu novinu: dokument je doživeo umetničku transformaciju. Uz, dakle, uverljivost, nastojao sam da dam i "boju" epohe. Crnu nažalost...